

s. Valerija Kovač

Predstavljanje zbornika „Štovanje Bogorodice na području Sisačke biskupije“

Dan HMI-a, Zagreb - KBF, 9. travnja 2018.

1. Imajući u vidu Marijino mjesto u Božjem planu, njezinu ulogu u Kristovu spasenjskome djelu i njezino posebno, milosno dostojanstvo kao stvorenja pred Bogom gotovo je razumljivo da se uz sam nauk veoma rano, već od 2. stoljeća počelo razvijati štovanje Marije, koje je svoj pravi procvat u različitim oblicima doživjelo nakon Efeškoga koncila. U početku, temeljni motiv štovanja Marije bila je vjera u utjelovljenje Sina Božjega, iz koje se onda promatralo Mariju u njezinom posebnom odnosu sa svojim Sinom, ali ne na način da bi je se uzvisilo u božansku sferu i time se previdjelo ili umanjilo Kristovo djelo otkupljenja. Marija je najprije Majka Sina Božjega i iz te perspektive ona je dobila svoju važnost za čitav ljudski rod za sva vremena. Ona svoju ulogu majke nastavlja po preporuci svoga Sina, koji njezinoj brizi povjerava sve svoje učenike. Kao Majka Sina Božjega, Marija postaje i Majkom Crkve, našom majkom koja s nama ostaje trajno povezana. Štovanje Marije je tako u određenom smislu „logična“ posljedica vjere u Isusa Krista, a nauk o Mariji povezan je s kristologijom te nužno vodi u ekleziologiju i antropologiju. Joseph Ratzinger je istaknuo kako je važno vratiti se Mariji, ako se želimo vratiti istini o Kristu, istini o Crkvi i istini o čovjeku. Marija je, dakle, ona koja doprinosi dubljem i punijem poznavanju života Isusa Krista i njegova otkupiteljskoga djela, poznavanju otajstva i poslanja Crkve te poznavanju poziva i sudbine svakoga čovjeka u njegovu odnosu prema Bogu.

2. Kroz povijest razvili su se različiti izričaji štovanja Marije i vjerničkoga odnosa prema njoj: pobožne molitve i čini, liturgijski oblici, duhovna literatura, svetišta, likovna, kiparska i glazbena ostvarenja, književna stvaralaštva, pučka tradicija i običaji, uporaba nabožnih predmeta i sličica, marijanski pokreti i udruge... Kako se štovanje razvijalo tako se širio i spektar sadržaja i vidova iz kojih se sve Marija promatrala i zazivala. Uz najstarije štovanje Marije kao Majke Božje, s vremenom su i druge epizode iz Marijina života i njezine povijesno-spasenjske uloge stupale u središte vjerničkoga slavlja, propovijedi, molitve, razmatranja i nasljedovanja: Marija je viđena kao Božja odabranica, „puna milosti“ i blažena među svim ženama; kao ponizna i vjerna suputnica svoga Sina koja u svome srcu razmišlja o smislu Božjih obećanja; kao hrabra izdržateljica kušnji i sudionica u Kristovoj žrtvi; kao vjerna majka njegovih učenika; kao primjer svetosti i nasljedovanja svoga Sina; kao prvo u

nebu proslavljeno ljudsko stvorenje i veličanstvena kraljica; kao milosrdno utočište i zagovornica grešnika; kao zaštitnica od hereza i raznih opasnosti; moćna posrednica milosti kod svoga Sina, itd. Tako svaki pojedinac i svaka skupina u Crkvi mogu naći „svoj“ pristup Mariji, koji ih opet vodi u cjelinu njezina lika. Uz jedinstveni teološko-mariološki temelj, pobožnost prema Mariji se na poseban način konkretizirala u različita vremena i područja te su na taj način temeljne istine o Mariji dobile specifičan pečat pojedinoga razdoblja, područja, kulture i naroda. Može se stoga bez pretjerivanja reći da je štovanje Marije stvorilo najbogatiju i najraznolikiju duhovnu baštinu kršćanstva, posebno katoličkoga svijeta.

3. Sve rečeno na svoj način se odražava i u ovome zborniku, koji ima i opći i specifičan naslov: „Štovanje Bogorodice na području Sisačke biskupije“: posvećen je proučavanju univerzalno raširenoga štovanja Marije u specifično određenom prostoru i puku Sisačke biskupije. Zbornik sadrži radove znanstvenoga mariološko-marijanskoga skupa s istom temom, koji je održan u Sisku od 4. do 6. prosinca 2015. godine povodom šeste obljetnice ponovne uspostave Sisačke biskupije. Na skupu su sudjelovali stručnjaci iz različitih znanstvenih područja, pa je marijanska i mariološka tematika obrađena u multidisciplinarnoj perspektivi: duhovno-teološkoj, povijesnoj, arheološkoj, etnološkoj, povijesno-umjetničkoj, glazbenoj i književnoj. Time je na vidjelo izašla vrlo bogata marijanska baština, koja nije bila samo „vjerski dodatak“ uobičajenome životu puka s područja Sisačke biskupije, nego su njegova povijest, kultura, tradicija, svakodnevni i duhovni život bili prožeti odanošću Mariji, razmatranjem njezine povezanosti s Isusom Kristom te molitvom za njezin zagovor, pomoć i zaštitu.

Radovi su sukladno tematici koju obrađuju, grupirani u tri šira područja te su se tako unutar multidisciplinarnosti dobila težišta na kojima su marijanske teme proučavane: 1. povijesni tragovi; 2. štovanje i pobožnost prema Majci Božjoj u užem smislu; 3. umjetnička ostvarenja nastala marijanskim nadahnućem.

Prvi dio – Povijesni tragovi štovanja Majke Božje na području Sisačke biskupije – obuhvaća nekoliko istraživanja. Proučavani su tragovi u slavenskoj mitskoj topografiji Sisačke biskupije, za koje se pretpostavlja da su pri pokršćavanju mogli biti utkani u pučke predodžbe o Blaženoj Djevici Mariji (V. Belaj – J. Belaj). Na temelju povijesnih izvora predstavljene su crkve posvećene BDM na području Sisačke biskupije, koje su zadržale kontinuitet postojanja od 1334. godine do danas: to su one na području župa Kloštar-Ivanić, Peščenici i donekle u Gori (M. Mirković Belaj – V. Belaj). Kao predmet arheološkog proučavanja obrađena je gradnja romaničke crkve poznate kao *Ecclesia Beatae Virginis de*

Gorra (11. ili 12. stoljeće), u kojoj je arheološkim i konzervatorskim istraživanjima otkriveno šest povijesnih slojeva, te je istražena njezina pripadnosti određenoj crkvenoj pokrajini u kontekstu trajanja Siscijanske biskupije (S. Jurić). Analiziran je prstenasti broš pronađen u arheološkim istraživanjima crkve Uznesenja BDM u Gori. Radi se o jedinstvenom nalazu pronađenom na tlu Hrvatske, za sada jedinim s natpisom, i to prema autorovu čitanju, sa skraćenim natpisom prvog dijela molitve *Zdravomarijo*, što pokazuje da se onaj koji ga je nosio utjecao zaštititi Majke Božje (J. Belaj). Predstavljena je cistercitska opatija Topusko u vidu hrvatske inkorporiranosti u zapadno srednjovjekovno kršćanstvo te u kontekstu uključenosti opatije u feudalni sustav srednjovjekovne Hrvatske (D. Patafta). Premda se u članku o tome izravno ne govori, zanimljivo je napomenuti da je u cistercitskom redu općenito bilo vrlo rašireno štovanje Marije, i da su njihove samostanske crkve posvećene Mariji, kraljici neba, pa tako i ona u Topuskom. U dijelu „povijesnih tragova“ još je ispituje sadržaj i slikarsko porijeklo uništene slike Blažene Djevice Marije koja se nalazila u župnoj crkvi u Gori, a za koju nije poznato gdje se danas nalazi odnosno je li uopće još postoji, a prema autorima, radi se o jednoj od kopija Marije Pomoćnice (Mariahilf) Lucasa Cranacha Starijeg, kakve su bile rađene za vrijeme i nakon Bečkoga rata (1683. – 1699.) i častile se posebice na novooslobođenim područjima (M. Mirković Belaj – V. Belaj).

Drugi dio predstavlja današnje štovanje BDM na području Sisačke biskupije, a ono je prisutno u formi liturgije te pučke pobožnosti i običaja. U tom kontekstu, predstavljena su dva nedavno proglašena marijanska biskupijska svetišta i njihovo značenje: crkva svetište *Majka Milosrđa* u Kloštar-Ivaniću te svetište *Majka naših stradanja* u Gori (V. Košić). Jedan rad prezentira današnje župne crkve posvećene BDM na području Sisačke biskupije. Od ukupno 63 župne crkve, njih 11 (odnosno 12) posvećeno je Blaženoj Djevici Mariji: četiri Uznesenju Marijinu, tri Pohođenju Marijinu, dvije Majci Božjoj Snježnoj i po jedna Prečistom Srcu Marijinu, Kraljici mučenika (suzaštitnica) i Kraljici mira (nova u Sisku). Također su opisana slavlja šest marijanskih blagdana koji se u spomenutim crkvama na poseban način slave (P. Lubina). Iz perspektive etnologije i kulturne antropologije predstavljen je i kontekstualiziran ne mali broj manifestacija povezanih s marijanskom institucionaliziranom i osobnom pobožnošću na području Sisačke biskupije, s kojima je povezana bogata folklorna baština (M. Svirac). S područja sisačke Posavine predstavljena je marijanska pobožnost s posebnim osvrtom na zavjete (K. Mrgić), a kroz vid hodočašća prezentirana je pobožnost prema Djevici Mariji prisutna na području Moslavine (S. Moslavac).

Marijin je lik uvijek bio omiljena inspiracija za raznovrsna umjetnička ostvarenja. Njihova uloga je bila prije svega potaknuti vjernike na vizualno razumijevanje sadržaja vjere, na meditaciju Marijina života i mjesta u povijesti spasenja, na molitvu za njezinu utjehu, zagovor i zaštitu te na nasljedovanje u vlastitome životu Marijinih kreposti. Iz bogatoga umjetničkoga blaga s područja Sisačke biskupije obrađene su minijature iz misala koji je naručio pomoćni zagrebački biskup Juraj iz Steničnjaka (Juraj od Topuskog): one teme i motivi kojima je istaknuta važnost Bogorodice za biskupa i Zagrebačku biskupiju (M. Pelc). Iluzionirana oltarna pala *Majka Božja od Sedam žalosti* iz drvene kapelice sv. Ivana Krstitelja u Staroj Drenčini interpretirana je iz ikonografske i biblijske perspektive te je iščitana njezina teološko-duhovna poruka za vjernika u trenucima patnje, gdje mu Marija postaje bliska utjeha i uzor (V. Kovač – D. Tepert). Ikonografski je analiziran sadržaj slike *Bogorodica Zaštitnica*, za koju se pretpostavlja da potječe iz crkve Uzvišenja Sv. Križa u Sisku, te je povezana s drugim komparativnim primjerima i mogućim likovnim uzorima. Na slici je vrlo dojmljiv dominantni lik Bogorodice koja raskriljuje svoj plašt i simbolički pruža zaštitu prikazanim vjericima i svima onima koji joj se utječu (P. Batelja), vidi naslovnici Zbornika. S novim spoznajama protumačene su zidne i svodne slike iz 18. stoljeća iz župne crkve *Majke Božje Snježne* u Kutini te iz župne crkve *Uznesenja BDM* u Kloštar-Ivaniću (M. Repanić-Braun). Iz višestrukih perspektiva analizirana su dva kiparska prikaza Bogorodice s Djetetom na polumjesecu, koji se nalaze u *Velikom Kaptolu* i u župnoj crkvi *Pohođenja BDM* u Starom Farkašiću (V. Zajec). S glazbenoga područja, proučen je lik svećenika i skladatelja Matije Ivšića s posebnim naglaskom na njegovim mnogobrojnim marijanskim skladbama, koje čine četvrtinu njegova glazbenoga opusa (K. Koprek – T. Prša). Iz književnosti, analizirana su dva za marijansku pobožnost relevantna djela Ivana Kukuljevića Sakcinskog, koji je svojim radom vezan uz područje Sisačke biskupije: *Pjesme Ivana Kukuljevića Sakcinskoga s dodatkom narodnih pjesamah puka harvatskoga* (Zagreb, 1847.) i *Szenja Blasene Dívce Marie* (Zagreb, 1849.) (H. Mihanović-Salopek). U Dodatku su priložena dva kraća teksta o *Knjizi čudesa Blažene Djevice Marije Ivaničke*.

Radovi u zborniku su poput mozaik-kamenčića koji zajedno daju cjelovitu sliku štovanja Marije na području Sisačke biskupije. Prezentiraju Marijin lik i njezinu važnost ne samo u Isusovu životu nego i u životu vjernika, kao Majke Božje i Majke Crkve za sva vremena i područja. Ovaj zbornik u znanstvenom, duhovnom i kulturnom pogledu predstavlja bogatu marijansku baštinu Sisačke biskupije, koja do danas živi u puku toga područja i nadahnjuje ga.